

HISTORIAE PROHIBITAE ANEB PROBLÉMY S CENZUROU

MUDr. Svatopluk Kaš, CSc.

Neurolog, Praha

V období totality v době vlády všemocné strany, měli všichni autoři problém, co mohou a co smí publikovat. Každý autor, který chtěl publikovat a i když se věnoval tak zdánlivě nevinným tématům, jako jsou medicínské historicky, s tím musel počítat a nějak se s tím vyrovnat.

Největším problémem byl fakt, že oficiálně neexistovala žádná jednoznačná směrnice. Byl tu však všemocný FUTI – Federální úřad pro tisk a informace, a ten často zasahoval. Samozřejmě žádný autor nepřinesl do redakce práci, která by jasně nemohla projít. Já pochopitelně také, ale často k mému údivu najednou nějaká historika byla nepřijatelná. A pak v redakcích seděli ještě redaktori, kteří z opatrnosti, někdy až přílišné, a ze strachu z maléru se báli něco pustit.

A navíc, jak kolísala politická situace, měnily se i cenzurní požadavky a FUTI byl jednou velmi bdělý a ostražitý, jindy jeho bdělost polevovala. Hezky to vystihl Jiří Winter-Neprakta, který mi při ilustrování jedné mé knížky řekl:

„Hladina oblečení či spíše neoblečení mých dívek, tedy to, co se smí či nesmí odhalovat, závisí na současné politické situaci. Když je relativně klidná, mohou být kresleny docela nahé. Stoupá-li politické napětí, mohou být sice nahoře bez, ale od pasu dolů musí být zahaleny. A při krizové situaci, ať již celosvětové či domácí, musí být upjaty až ke krku.“

Klasickou ukázkou cenzury bylo vydání mé knížky *Doktorské historicky a anekdoty po začátku normalizace*.

V roce 1969, tedy před začátkem normalizace, jsem podepsal smlouvu s Avicenem na další svou knížku medicínských historek. Když jsem donesl rukopis do redakce, řekla mi paní redaktorka, že ediční politika nakladatelství byla podrobena kritice a že mohou vydávat jen odbornou či zdravotně výchovnou literaturu a ne žádnou beletrii.

Nabídl jsem rukopis Lidovému nakladatelství. Redaktorka Dr. Neumannová byla ochotná, rukopis se jí líbil, jen měla stále obavy, zda snad nebude někomu vadit, že v těch historikách jsou uváděni jednající lékaři skutečnými jmény jako profesor Henner, primář Beran apod., zda by nebylo lepší, kdyby tam byl jeden profesor, či jeden primář a tak. Vysvětlil jsem jí, že to nejsou anekdoty o nějakém anonymním profesoru či primáři, ale skutečné historicky o skutečných lidech, a že tam ta jména musí být. A že se nemusí bát, že by se někdo z uvedených snad urazil, že to jsou historicky spíše popularizující, že tam není nic, co by je jakkoliv zdiskreditovalo. „Tak dobře, ale je to na vás,“ souhlasila nakonec.

Asi za měsíc mě volala: „Pane doktore, mohl byste sem přijít?“ „No mohu, o co se jedná?“ – „Pane doktore, mně to vrátil šéfredaktor, je tu problém s těmi jmény.“ – „Paní doktorko, ta jména tam musí být. Jestli to nechcete s nimi vydat, já to nabídnu jinde.“ – „Ne pane doktore, to ne, jde o něco jiného, ale já bych nerada telefonem.“

Přišel jsem do redakce. Vrátil to šéfredaktor, že ty historicky jsou vlastně popularizující a že se tam vyskytují jména, která podle směrnic není možno uvádět, tím spíše ne popularizovat. „Máte, paní doktorko, nějaký ten seznam?“ – „No, seznam já nemám, ale podle směrnic tam nesmí být nikdo, kdo ilegálně opustil republiku či se nevrátil... A pak tam nesmí být nikdo, kdo byl vyloučen z KSČ.“ – To už jsem se neudržel: „A vyškrtnut být může?“ – „To zatím ano, to tolik nevádí, ale vyloučen ne. A pak je tu pane doktore problém. Nemůže tam být nikdo, o kom nemáme jistotu, že než ta knížka vyjde, neopustí ilegálně republiku.“ Nadechl jsem se: „To se jich mám ptát? To abych psal jen o mrtvých.“ Koukli jsme se po sobě a usmáli se.

Tak jsem nakonec některé lékaře spadající do těch zakázaných kategorií uvedl jen jejich iniciálami, ale i s jejich profesí a místem působení. Vlk se nažral a koza zůstala celá.

Kupodivu něco prošlo v knize, ale ne v časopise. To mi vysvětlila jedna paní redaktorka v Avicenu: „Nedivte se, pane asistente, knihu si přečte pár tisíc lidí, časopis desetkrát tolik.“

Například jsem napsal historiku o kladenském páru lékařů Dr. Plášilovi a jeho paní. Jejich dcera věřila ještě ve druhé třídě na Ježíška. A když ji její informovanější spolužáci po Vánocích říkali, že dárky jsou od rodičů, nevěřila. Měla argument: „Já dostala letos o vánocích tolik dárků, že to musí být od Ježíška. Moji rodiče nemají nikdy prachy.“ Historika vyšla v jedné mé knížce. Když jsem ji později zařadil do vánočního čísla jedné novin, vyřadil ji pan redaktor. Zeptal jsem se udiveně: „Prosím vás, co je tam závažného? Přece nebudu psát Děda Mráz.“ – „Ne, ne, pane doktore, Ježíšek by dnes už nevádl, ale vy jste napsal, že doktoři nemají nikdy peníze. To by v našich novinách nemohlo vyjít.“

Samo sebou existovala témata, která byla jasně nepřipustná. Vše co se týkalo strany, vlády, kádrování a podobně. Takové historicky jsem se ani nepokoušel dát do redakce, měl jsem je v šuplíku v deskách s nápisem *Historiae prohibitae* a ty mohly vyjít až po pádu komunizmu. Zde jsou dvě takové ukázky:

V padesátých letech se z hradské lékařské fakulty stala z části i Vojenská lékařská akademie. Nejprve studenti, později i pracovníci klinik museli obléci uniformy. Někteří se zdráhali, ale nakonec, pokud by nechtěli odejít jít, museli.

Mezi posledními takto reaktivovanými byl profesor očního lékařství MUDr. Jan Vanýsek. Dostal jako ostatní starší přednostové klinik plukovníckou hodnost.

Příští den, když vstoupil do přednáškového sálu, podal mu ročníkový velitel obvyklé hlášení a pak mu gratu-

loval: „Soudruhu plukovníku, blahopřejeme vám k získání plukovnícké hodnosti.“ Vanýsek shovívavě pokýval hlavou, potřásl gratulantovi rukou a pak pronesl nástupní řeč: „Milí studenti, já se vždy v pohnutých chvílích svého života uchyluji k literatuře, ke svým oblíbeným klasikům. A když jsem včera dostal ten důstojnický patent, tak jsem si vzpomněl na Haškova Švejka a jeho rozhovor s paní Müllerovou, když byl povolán do armády. Švejk ji ukázal povolávací rozkaz a vysvětlil jej: „To už našemu císaři pánu, když si na mě vzpomněl a povolal mě do armády, muselo být už moc zle.“

Kladenský internista MUDr. Vladimír Plášil měl při vojenském cvičení průšvih. Někde vyprávěl politické anekdoty, slyšel to kdosi, kdo neměl, udal to výše a byla z toho aféra: Oslabování morálky příslušníků čs. armády atd. V závěrečném hodnocení se to také projevilo: „...je politicky nespolehlivý, při cvičení může být napříště zařazen pouze jako nosič mrtvol, v případě války eventuálně i jako lékař.“

Zato mě překvapilo, že redaktor nepřijal následující historku o profesoru Havláskovi.

Počátkem padesátých let cestoval brněnskou tramvají jeden starší důstojně vyhlížející pán, trochu staromódně oblečený v saku, klobouku, kravatě. V té době to působilo trochu anachronicky. Odlišnost jeho zjevu byla trnem v oku dvěma mladým mužům v montérkách. A ti si z něj nejprve polohlasem, pak i hlasitěji začali dělat „šoufky“, mezi jiným zazněla i věta: „No jo, takový bílý ručičky, těm dát krumpáč, to by ten břicháček koukal...“ Starší pán tiše poslouchal, ale nehnul ani brvou. Před jednou zastávkou náhle sejmul klobouk, uklonil se těm dvěma mladíkům a řekl: „Dovolte, abych se představil. Jsem doktor Havlásek, profesor porodnictví. A až bude vaše paní rodit, vezmu si na ni dle vaší rady krumpáč. Těšilo mě, nashledanou“. A vystoupil. V tramvaji bouřlivý smích, oba mladíci raději vystoupili na příští stanici.

Bylo to zamítnuto s odůvodněním, že by si to mohl někdo vykládat jako zlehčování dělnické třídy.

Armáda a policie, tehdy VB či SNB, to byly oblasti, kde se muselo postupovat zvlášť opatrně, přesto jsem několikrát narazil.

V době, kdy nábor lékařů do Vojenské lékařské akademie byl ještě dobrovolný, byl takto lákán i tehdejší docent chirurgie MUDr. Jaroslav Procházka. Přišli za ním tři vyšší důstojníci a slibovali hory doly, značně vyšší plat, vybavení atd. „A uniformu dostanu také?“ ptal se lékař. „Samozřejmě. Jednu vycházkovou, parádní a dvě obyčejné. Tahle je vycházková,“ ukazoval jeden z verbujících svou. Docent Procházka znalecky ohmatal látku, uznale pokýval hlavou a pak ji zhodnotil: „Kvalita je výborná, to ano, ale ta barva, ta stojí za houby.“ A bylo po verbování.

V tomto případě jsem se zamítnutí ani nedivil, spíše jsem to očekával, ale byly případy, kdy mě to udivilo.

Profesor MUDr. Zdeněk Kunc, náčelník neurochirurgické kliniky Ústřední vojenské nemocnice, se svou paní

byli o prázdninách na Slovensku. Doslechli se o starém kostelíku kdesi v horách, že tam je krásná stará řezba Panny Marie. Jeli tam, našli vesničku, našli kostelík, ale ten byl zavřený. Kunc zašel na faru. Otevřela mu farská hospodyně, Kunc ji požádal o klíč – „Nač ho chcete?“ vyptávala se podezíravě. „Chtěli bychom se podívat na tu vaši panenku Marii. „Jste alespoň katolíci?“ ptala se nepřátelským tónem. „Ano“ ujistil ji bez váhání Kunc. „Umíte se modlit?“ pokračovala inkvizice. „Samozřejmě,“ ujistil ji lékař a honem si v duchu opakoval začátek otčenáše. Podezíravá hospodyně se ještě chvíli rozmyšlela, ale pak jim klíč vydala. Ještě dodala: „Ne abyste tam něco ukradli. Mám číslo vašeho auta.“

Zde mě pan redaktor, který mi historku nevzal, ohromil: „Pane primáři, to přece nemůžeme uveřejnit. Vždyť přece profesor Kunc je důstojník, generál československé armády, a vy píšete, že se modlí. Dovedete si představit, jaký by z toho měl průšvih?“

Rovněž další historka o Kuncovi neprošla.

Profesor Kunc se kdysi zúčastnil neurochirurgického kongresu v Japonsku. Nejprve byli několik dní v Tokiu, druhá část se měla odehrávat ve starobylém městě Kyotu.

Kunc se chtěl svěřit proslaveným expresem Hikari, jedícím téměř třístakilometrovou rychlostí. A tak si nechal objednat na cestu z Tokia do Kyota místenku. Když přišel k pokladně, byl šokován. Lístek stál tolik, jaké byly jeho diety na čtyři dny. Bylo mu trapné jízdenku vracet, tak si jen povzdychl a rozhodl se, že bude trochu hladovět. Zbývající čtyři dny kongresu pil jen kávu s mlékem a večerel trochu ovoce. Jako sportovec to snášel dobře.

Do Prahy se vrátil trochu pohublý. Když si doma prostudoval celý program, zjistil, že po celou dobu kongresu byly pro všechny účastníky v sále v prvním poschodí obědy zcela zdarma.

Pan redaktor ji nedoporučil „Píšete, že neměl dostatečné diety, aby si mohl dovolit lístek na expres a ještě na obědy. To je vlastně kritika toho, jak naše armáda či jiné úřady zaopatřují své představitele na zahraničních zájezdech.“

Jiné problémy byly s policií

Na chirurgii v Příbrami ležel nezletilý chlapec z výchovného ústavu v Obořišti, Frantík. Spolykal na protest špendlíky a byl mu operován žaludek. Hojil se dobře, na oddělení se aklimatizoval, při nedostatku personálu pomáhal roznášet sestřičkám jídlo, sem tam pro něco došel. Zvláště byl miláčkem sestry Magdy, dobrosrdečné starší sestřičky s nějakými těmi kilogramy nad váhu. Na chirurgii byl přijat i okresní náčelní VB s kýlou. Po operaci byl v doznívající narkóze přivezen zpět na pokoj. Sestra Magda jej energicky poplácávala po tváři, ale on se stále neprobíral k vědomí. Tu si vzpomněla na Frantíka: „Pojď sem a pomoz mi! Je to tvá velká příležitost, dej si záležet. To se ti hned tak v životě nestane, abys mohl beztrestně nafačkovat esenbákovi.“

Zde jsem nepřijetí trochu čekal, ale zcela nečekaný byl důvod, proč neprošla následující.

Pražský stomatolog profesor MUDr. Jaroslav Komínek, přednosta dětské zubní kliniky v Motole, měl chalupu v jižních Čechách. Na cestě do Prahy je i táhlý kopec, před vrcholem nechráněný železniční přejezd, jezdí tam a zpět jednou denně lokálka. A tak není divu, že automobilisté zde příliš nedodrží předpisy, nechťejí v kopci ztratit rychlost a na přejezdu ani nezvolňují.

A tak i pan profesor se kdysi dopustil dopravního přestupku. Kopec vyjel na plný plyn. Za vrcholem stáli příslušníci VB a vybírali pokuty. A zastavili i Komínka. A už to začalo jako obvykle: „Tak, pane řidiči, víte, jakého jste se dopustil dopravního přestupku?“ A tak dále. Věc byla jasná, profesor vyndal zkroušeně doklady, ani se nijak nehájil. Příslušník zalistroval v občanském průkaze, podíval se na řidiče, znovu otevřel legitimaci, zaklapl ji a tiše řekl: „Tak špičák už prořezává, za měsíc přijdeme pane profesore na kontrolu a jeďte!“

A zde jsem slyšel: „Pane doktore, to raději neuveřejníme. Ten příslušník VB je líčen jako člověk, který dává přednost léčení vlastní rodiny před služebními povinnostmi. Je to sice hezké, ale raději ne.“

Další oblastí, kolem níž se muselo chodit velmi obezřele, byla organizace zdravotnictví. Uvádím dvě historky, které neprošly. U první jsem to trochu čekal, u druhé mě to udivilo.

Někdy to jde!

Písecké ortopedické oddělení potřebovalo přístroj na řezání a vrtání kostí, který se mezi ortopedy nazývá Aeskulap. Přístroj byl z dovozu a písecký OÚNZ na něj neměl v té době devizy. Tak se primář ortopedie MUDr. Václav Špán obrátil na místní podniky. Jeden z nich byl ochoten vypomoci a v rámci sdružených prostředků peníze uvolnit. Byla sepsána náležitá žádost na zakoupení automatické pily s odůvodněním, že přístroj bude sloužit k řezání kostí pro ortopedické oddělení. Nadřazené orgány uvolnění deviz striktně zamítly.

Druhý rok to zkusili znovu. Ředitel podniku znovu sepsal žádost a tentokrát uvedl, že jde o pilu na řezání kostí pro závodní kuchyni. Uvolnění deviz bylo hladce povoleno.

Ti lékaři!

Na brněnské lékařské fakultě probíhala hloubková kontrola zaměřená především na hospodaření. Vedoucí pracovník ekonomického útvaru navštívil za tím účelem i ortopedickou kliniku profesora MUDr. Bedřicha Frejky. A sháněl se po panu profesorovi. Paní sekretářka mu sdělila, že pan profesor je i s jedním asistentem v nemocnici ve Vyškově, kam byl pozván k nějaké komplikované operaci „Tak je tu někde jeho zástupce nebo někdo jiný z vedoucích lékařů?“ naléhal roztrpčeně ekonom. „Pan docent je na sále s druhým panem asistentem, dělají tam endoprotézu a pan doktor Müller je na malém sálku, dělají tam snad artroskopie nebo punkci kolena,“ vysvětlovala paní sekretářka. Pracovník ekonomického útvaru se zatvářil dotčeně: „Hm, to je zajímavé, všichni si tu operují a práce zatím stojí.“

Jiná ožehavá oblast byly vysoké školy, zvláště aplikace sovětské vědy. Historky o tom, jak někteří profesori dávali občas najevo svůj kritický postoj.

Nekompromisní Sekla

Profesor biologie na pražské lékařské fakultě MUDr. Bohumil Sekla byl zásadní odpůrce genetických teorií Mičurina a Lepešinské, které se v padesátých letech z ideologických důvodů prosazovaly, nebo spíše byly některými lidmi prosazovány jako jedině správné pokrokové názory. A svým postojem se netajil.

Jednou při zkoušce z biologie, když ještě směl zkoušet, později mu to bylo zakázáno, jeden medik uvedl: „Podle biologa Mičurina...“ Sekla ho okamžitě přerušil a opovržlivě řekl: „Mičurin nebyl žádný biolog, Mičurin byl zahradník.“

Fingerland a Lepešinská

Ruská bioložka Lepešinská dělala nějaké pokusy s nezmary. Rozemlela je na amorfni hmotu a z té pak vyrůstaly kultury dalších nezmarů. Slavný hradecký patologický anatom MUDr. Antonín Fingerland byl k těm pokusům skeptický. Chtěl si to ověřit a tak celý postup přesně podle udávaného popisu Lepešinské několikrát opakoval. Nikdy k žádné reprodukci nezmarů nedošlo.

Pak o své práci přednášel: „Zopakoval jsem přesně metodiku paní profesorky Lepešinské, a to opakovaně. A ani jednou jsem nedospěl ke stejným výsledkům, zřejmě bude v tom nějaká závada. Ale obávám se, že nebude na mé straně. Já jsem ty pokusy prováděl naprosto seriózně.“

Tichá demonstrace

Přijímací pohovory na medicínu koncem padesátých let byly velmi ovlivňovány politicky. Někteří studenti s partičnickým kádrovým zázemím museli být zkrátka přijati, ať již byly jejich znalosti u zkoušek jakékoliv. Nestor profesorského sboru MUDr. Otakar Hněvkovský to těžce nesl a kde mohl, tak takovou zkoušku zlehčoval.

Jednou, když se k přijímací zkoušce dostavil student, o němž bylo předem rozhodnuto, že musí být přijat, položil mu profesor k překvapení celé komise otázku: „Kolik je topolů na Císařské louce?“ Student se zarazil, zarazila se i komise. Pan profesor pak prohlásil: „Nevíte, to nevadí. Já to také nevím. Zkoušku jste udělal výtečně, jste přijat.“

Gentleman ze staré školy

Pražský profesor gynekologie a porodnictví MUDr. Rudolf Petr byl typickým gentlemanem ze staré školy. Pečlivě vystupování, chování a péči o zjev si udržoval v každé době, i když to nebylo v módě.

Jednou v padesátých letech v závěrečné přednášce medicíně promluvil o významu oboru a nabádal je, aby se dobře připravili na nastávající rigorózní zkoušku. Mluvil naléhavě, trochu pateticky, když v tom zahlédl mezi studenty v posluchárně jednoho, který měl na sobě modrou košili. Nebyla to svazácká, ale dost ji připomínala. A tak profesor hned vsunul do proslovu větu: „Tedy k rigorózní zkoušce přistupujte

s plnou vážností. Nejen dobře připravení po stránce odborné, ale i slušně či slavnostně oblečení. Ve svazácké košili rigorózum z gynekologie a porodnictví neuděláte.“

Odmítnutí této historky odůvodnila paní redaktorka tím, že by to mohlo být vykládáno jako útok na Svaz mládeže.

I otázka finanční, honoráře, byla choulostivá oblast. U nás se vyprávěla roztomilá anekdota. Socialistickému zdravotnictví stály u zrodu tři sudičky. První řekla, že péče o zdraví bude na nejvyšší úrovni, druhá, že bude dostupná pro všechny a třetí, že bude bezplatná. Objevila se však čtvrtá, kterou nepozvali a ta to trochu upřesnila: Vždy budou platit pouze dvě z těch přání. Buď bude péče na nejvyšší úrovni a bude bezplatná, ale pak nebude dostupná všem. Nebo bude na nejvyšší úrovni a bude i dostupná pro všechny, ale pak nebude bezplatná, nebo nakonec bude dostupná všem a bude i bezplatná, ale pak nebude na nejvyšší úrovni.

A tak i historky o tom, že by lékaři mohli dostávat nějaké finanční či jiné odměny, a to i v minulosti, byly tabu.

Co nutno především

Smíchovský praktický lékař MUDr. Benjamin Frágner, který i psal pod jménem Klička, měl velkou praxi. Ale na chudém dělnickém předměstí nebyla příliš výnosná. Z bo-

hatších kolegů z „lepších“ pražských čtvrtí si dělal legaci: „Když je takový lékař poprvé zavolán na návštěvu do domácnosti, vždy si řekne, co musí udělat především. Posadí si pacienta, vyhrne mu na zádech košili či pyžamo, přiloží fonendoskop nebo i ucho a dlouho, dlouho poslouchá. A při tom si v klidu prohlíží byt a uvažuje o vhodné výši honoráře.“

A jiná historka, která také nenalezla milost

Profesor MUDr. Vladimír Vondráček měl vilu v Senohrabech. Jedné sousedce ze známé pražské rodiny se udělal na ruce nějaký ekzém. Přišla to ukázat profesorovi Vondráčkovi. Ten, i když nebyl dermatolog, se na to podíval a předepsal nějakou mast. Za týden byla vyrážka pryč. Paní se přišla ukázat a děkovala: „Pane profesore, spravilo se mi to nádherně, nevím, jak bych se vám odvděčila.“ Vondráček si promnul vous a suše pronesl: „Milostivá paní, od té doby, co vynalezli Féničané peníze, by tato otázka neměla být problém.“

Naštěstí doba FUTÍ i cenzurních zásahů je pryč. A všechny zmíněné historky a i mnoho dalších z desek *Historiae a prohibita* mohlo opustit šuplík a mohly se objevit v mých dalších knížkách. Tento článek je připomínkou dob – doufejme nenávratně zmizelých.